

Bandićev trijumf na prvim pravim lokalnim izborima

Andrija Henjak

Uzrok je Bandićeva uspjeha u politici koju vodi više od desetljeća i koja ima dva bitna elementa. Prvo, on sustavno smanjuje značenje simboličke i kulturne dimenzije u politici te koristi samo one identitetske motive koji ne sukobljavaju ljevicu i desnicu. Drugo, izgradio je vezu s biračima koji bi prema svojoj vrijednosnoj orijentaciji najvjerojatnije glasovali za stranke desnice

Što su novo donijeli svibanjski izbori?

Neposredno nakon prvoga i drugog kruga lokalnih izbora politički analitičari najviše su pozornosti posvetili utjecaju koji će rezultati izbora u općinama, gradovima i županijama imati na političku poziciju Tomislava Karamarka i Zorana Milanovića, kao i na to što rezultati lokalnih izbora znače za politiku i stranke na nacionalnoj razini. Pojedini stranački vođe neposredno nakon objave izbornih rezultata proglasili su pobjedu svojih stranaka i tumačili rezultate izbora kao nagovještaj nadolazećeg uspjeha na nacionalnim izborima, dok su neuspjeha uglavnom relativizirali ili prešućivali. Takvo je ponašanje stranačkih vođa razumljivo jer – bez obzira na to koliko je stvaran bio njihov utjecaj na rezultate lokalnih izbora – percepcija uspjeha ili neuspjeha stranaka koje vode bitna je za stabilnost njihovih osobnih pozicija. No većina političkih analitičara, osim malobrojnih iznimki, po svemu je sudeći išla linijom manjeg otpora te su stari interpretativni okviri što su formirani u raspravama koje su godinama vodili na skupovima, u medijima i kavanama jednostavno primijenjeni i na protekle lokalne izbore.

Svibanjski izbori bili su zapravo prvi istinski lokalni izbori na kojima su lokalni činitelji imali znatno važniju ulogu od nacionalne politike. Na njima su Zoran Milanović, Tomislav Karamarko i drugi stranački vođe zapravo bili sporedni akteri koji nisu imali bitniji utjecaj na rezultate izbora ili ga makar nisu imali u onoj mjeri u kojoj je to sugeriralo njihovo ponašanje u kampanji i nakon izbora. Štoviše, može se s priličnom sigurnošću reći da rezultati koje su pojedine stranke i kandidati postigli na lokal-

Andrija Henjak, docent na Fakultetu političkih znanosti. Predaje "Metode istraživanja politike". E-pošta: ahenjak@fpzg.hr

noj razini nisu posebno snažno povezani s njihovom podrškom na nacionalnoj razini. No, iako su lokalni činitelji bili presudni za rezultat izbora u pojedinim gradovima i općinama, događaji na lokalnoj razini još su jedan pokazatelj trendova prisutnih u hrvatskoj politici već nekoliko godina. A ti trendovi pokazuju da velik broj birača traži drukčiji model politike s manje ideologije i klijentelizma. To bi u bliskoj budućnosti moglo bitno promijeniti stranačku i političku pozornicu u Hrvatskoj i dovesti do pojave novih političkih aktera i novih političkih poruka.

Što su pokazali svibanjski lokalni izbori? Najvažnije stranke postigle su dovoljno dobre rezultate da se njihovi vođe ne moraju bojati unutarnjih previranja. Liste koje su nosili SDP i HDZ dobile su oko pola milijuna glasova svaka, s time da je HDZ-ova lista osvojila nekoliko desetaka tisuća glasova više. No kada se zbroje glasovi svih lista na kojima su sudjelovali stranke

Pokušaji da se izborna kampanja vodi intenzivno koristeći ideološke sadržaje i simbole nisu se pokazali uspješnima, kao što se vidjelo u Sisku i Vukovaru gdje su kampanje HDZ-a imale vrlo izražen ideološki i simbolički karakter

koalicije Kukuriku, njihov ukupan zbroj premašuje broj glasova koje su dobili HDZ i njegovi saveznici, iako razlika nije dramatična. Nadalje, iako je HDZ osvojio većinu županija, broj jedinica lokalne samouprave kojima upravlja gotovo je 15 posto manji nego što je bio nakon izbora 2009, budući da je HDZ izgubio vlast u više od 30 jedinica lokalne samouprave. Ostale stranke doživjele su manje dramatične promjene u odnosu prema izborima 2009, pri čemu je samo HNS postigao nešto značajniji porast broja jedinica lokalne samouprave u kojima ima izvršnu vlast.

Prilično su velike bile i razlike u odazivu birača na izbore u općinama i gradovima. U nekim općinama i gradovima odaziv je bio oko 30 posto, dok je u drugima prelazio 65 posto. Razina odaziva uvelike se razlikovala ovisno o neizvjesnosti izbora, uvjerljivosti i vjerodostojnosti kandidata koji je bio izazivač ili kvaliteti kandidata koji je obavljao dužnost načelnika ili gradonačelnika prije izbora. Nadalje, u nekim općinama i gradovima neovisni kandidati postigli su vrlo dobre rezultate unatoč postojanju razmjerno jakih stranačkih organizacija u tim sredinama, ponekad osvajajući više glasova nego stranački kandidati i liste. Uspjeh neovisnih kandidata i lista uglavnom se temeljio na tome što su ih birači doživljavali kao vjerodostojniju i bolju alternativu kandidatima i listama političkih stranaka. Najbolji su primjeri lista "Most" i njihov gradonačelnički kandidat u Metkoviću, neovisna lista Marijane Puljak u Splitu ili neovisni kandidat za gradonačelnika u Gospiću. Neki su bili doživljeni kao uspješni nositelji lokalne vlasti, poput Stipe Petrine i njegove liste u Primoštenu i Milana Bandića i njegove liste u Zagrebu.

Stranački kandidati i liste imali su uspjeha u preuzimanju ili zadržavanju vlasti u gradovima i općinama u kojima su ih birači doživljavali kao uspješne gradonačelnike ili načelnike, ili u sredinama u kojima su se uspjeli profilirati kao vjerodostojna alternativa dotadašnjem modelu politike i vlasti. Primjeri stranačkih gradonačelnika koji su ostali na vlasti zbog percepcije uspješnosti ili drukčijeg pristupa politici jesu Dubrovnik, Velika Gorica, Vukovar i Pula; primjeri uspješnih i vjerodostojnih stranačkih izazivača su Makarska, Sisak, Požega i Osijek; u gradovima poput Splita i Šibenika izbori su bili vrlo neizvjesni, jer su kandidati koji su ušli u drugi krug bili vrlo slični i nudili su vrlo sličan centristički model politike bez naglašenih strasti, manipulacije simbolima i ideologijom. Nadalje, pokušaji da se izborna kampanja vodi intenzivno koristeći ideološke sadržaje i simbole nisu se pokazali uspješnima, a možda su bili i kontraproduktivni, kao što se vidjelo u Sisku i Vukovaru gdje su kampanje HDZ-a imale vrlo izražen ideološki i simbolički karakter.

Vjerodostojni kandidati i jaka organizacija u općinama i gradovima pokazali su se presudnima ne samo za uspjeh nego i za bilo kakav izborni rezultat vrijedan spomena. Laburisti, kao treća nacionalna stranka prema istraživanjima javnog mišljenja, postigli su zapažene rezultate u vrlo malom broju gradova i općina. I rezultati laburista na lokalnoj razini u gotovo cijeloj Hrvatskoj bili su slabiji od podrške koju imaju na nacionalnoj razini. Najvjerovatniji su uzroci za to slabost lokalnih organizacija i činjenica da su lokalne organizacije u velikom broju slučajeva osnivale osobe koje imaju podulju političku biografiju i povijest članstva u drugim strankama i za koje se teško može reći da predstavljaju drukčiji pristup politici. Sve je to u konačnici onemogućilo stranku da ponudi svježije i uvjerljive kandidate na lokalnim izborima i da se pozicionira kao alternativa lijevome i desnom bloku i na lokalnoj razini. Iako su na nacionalnoj razini laburisti uspjeli privući dio birača nezadovoljnih dominacijom ideoloških i simboličkih tema i stranaka lijevoga i desnog bloka u političkom sustavu uopće, nedostatak jakih i prepoznatljivih lokalnih organizacija te vjerodostojnih i svježih kandidata onemogućio je da se taj potencijal mobilizira i pretoči u izborni uspjeh i na lokalnoj razini. S druge je strane HSS – stranka koja na nacionalnoj razini ima ozbiljnih problema s političkim identitetom i čije je vodstvo gotovo potpuno neprepoznatljivo – postigao prilično dobre rezultate na onim područjima na kojima su organizacije HSS-a tradicionalno jake. Važnosti lokalnih organizacija i vjerodostojnih kandidata pokazuju i rezultati HNS-a, stranke koja je u anketama pred lokalne izbore imala gotovo rekordno nisku popularnost, IDS-a koji je očuvao svoju izbornu i političku dominaciju u Istri te HDSSB-a koji, unatoč gubitku Osijeka, još ima vrlo snažnu podršku u Slavoniji i Baranji. Relativno dobar rezultat HSLS-a u Zagrebu ima slične uzroke jer se temelji na odabiru prepoznatljivog kandidata koji je zagovarao novi i drukčiji pristup upravljanju gradom.

Značenje snage lokalnih stranačkih organizacija vidi se i u regionalnoj distribuciji glasova glavnih stranaka lijevice i desnice. HDZ je postigao vrlo slabe rezultate u Istri i sjeverozapadnoj Hrvatskoj, dok je SDP postigao vrlo slabe rezultate u unutrašnjosti Dalmacije i većem dijelu Slavonije. U Istri, Varaždinskoj i Međumurskoj županiji glavna izborna bitka u drugom krugu vodila se unutar lijevog bloka, dok se u Lici, unu-

trašnjosti Dalmacije i dijelovima Slavonije glavna izborna bitka vodila između stranaka i kandidata desnice. Takva distribucija stranačke podrške djelomice je rezultat postojeće strukture rascjepa i političkih identiteta, koji se temelje gotovo isključivo na odnosu prema religiji i tradicionalnim vrijednostima te odnosu prema povijesti, kao i političke povijesti pojedinih dijelova Hrvatske. Ali neovisno o distribuciji birača, prisutnost lokalnih organizacija i njihova snaga imaju vrlo velik utjecaj na sposobnost da se na izborima ponude vjerodostojna alternativa i kandidati koji mogu privući veću podršku birača.

Bandićeva neideološka lokalna politika

Možda je najistaknutiji dokaz posebnosti lokalnih izbora rezultat izbora u Zagrebu. Milan Bandić ušao je u izbornu godinu kao političar kojega su nakon gubitka predsjedničkih izbora i vrlo lošeg rezultata na parlamentarnim izborima analitičari i politički suparnici proglasili političkim mrtvacem. I na svoju nesreću, odmah nakon predsjedničkih i parlamentarnih izbora počeli su se odnositi prema Bandiću kao da je doista politički mrtvac. Ipak, istraživanja javnog mišljenja relativno su rano pokazala da je Bandić najizgledniji kandidat za pobjedu na izborima za gradonačelnika. Ali ne samo da je Bandić nesumnjivo bio najizgledniji kandidat za pobjedu na izborima za gradonačelnika, nego je podrška Bandiću bila toliko jaka da je neovisna lista koju je formirao dobila gotovo jednak broj glasova kao i lista SDP-a. Iako već dulje postoji vrlo izraženo

SDP je u Zagrebu gotovo potpuno gradio identitet na sukobu s Bandićem, pokazujući da ne razumije uzroke njegove popularnosti i da se nije ozbiljnije pripremio za izbornu natjecanje s njime

mišljenje da Bandić zapravo predstavlja birače HDZ-a, istraživanja pokazuju da njegovi birači na parlamentarnim izborima s gotovo podjednakom vjerovatnošću glasuju za HDZ i SDP, te da su u prosjeku bitno mlađi od birača SDP-a i nešto manje izraženo mlađi od birača drugih stranaka. To pokazuje da Bandićeva podrška ne ovisi o stranačkoj pripadnosti i ideologiji i da je on sposoban mobilizirati birače koje SDP i HDZ ne mogu mobilizirati. Uzrok je Bandićeva uspjeha u politici koju vodi više od desetljeća i koja ima dva bitna elementa. Prvo, on sustavno smanjuje značenje simboličke i kulturne dimenzije u politici te koristi samo one identitetske motive koji ne sukobljavaju ljevicu i desnicu. To znači da izbjegava motive koji predstavljaju crvenu krpicu za jedan ili drugi ideološki blok. Unatoč tome što je dugo bio član SDP-a i prije toga član SKH, Bandiću se ne može reći da je ljevičar, ali mu se nipošto ne može reći ni da koketira s ustaštvom i ekstremnom desnicom. Preuzimanjem pojedinih poruka desnice Bandić je sterilizirao dominantnu dimenziju političkog broj 15 - rujan 2013.

natjecanja u Hrvatskoj i otvorio pristup desnim biračima. Drugo – a to je i temeljni razlog njegova početnog uspjeha – izgradio je vezu s biračima koji bi prema svojoj vrijednosnoj orijentaciji najvjerojatnije glasovali za stranke desnice, ali su u njemu i njegovu pristupu politici prepoznali praktičnog političara koji je sposoban efikasno predstavljati njihove interese i vrijednosti te rješavati njihove probleme. No dobar rezultat koji je Milan Bandić postigao na posljednim lokalnim izborima ne znači da je taj uspjeh moguće jednostavno prenijeti na nacionalnu razinu bez izgradnje nekog oblika nacionalne političke organizacije i, što je još važnije, formiranja političkog identiteta i programa koji bi ponudio uvjerljiva rješenja za političke i ekonomske probleme na nacionalnoj razini. Za razliku od Dragutina Lesara i laburista, Bandić te nužne elemente još nema ili ih makar nema u onoj mjeri u kojoj bi to javnost mogla lako prepoznati.

Iako je Zoran Milanović dobio mnogo kritika zbog izbora Rajka Ostojića za kandidata za gradonačelnika, činjenica je da je SDP izbornu bitku za Zagreb izgubio davno prije izbora. Uzrok poraza djelomice su loši odnosi gradske i nacionalne organizacije SDP-a, što je ograničavalo djelovanje stranke na lokalnoj razini. Neslaganje se vrlo jasno vidjelo kada su SDP-ovi vijećnici glasovali za gradonačelnikov proračun koji povećava troškove vrtića biračima SDP-a, dok istodobno smanjuje troškove skupinama koje su izborna baza Milana Bandića. Ne ulazeći u pravednost i efikasnost navedenih mjera, o čemu obje strane imaju dobre argumente, Milan Bandić je tim jednim potezom postigao nekoliko strateških ciljeva u sferi političkog natjecanja. Novim sustavom plaćanja pokazao je svojim biračima i skupinama s nižim dohotkom da je sposoban predstavljati njihove interese i voditi tome sukladnu politiku, natjerao je SDP da glasuje za mjeru koja je usmjerena protiv njegovih birača i iznio na svjetlo dana sukob Davora Bernardića i Zorana Milanovića, odnosno nacionalnoga i lokalnog vodstva stranke. Štoviše, takva politička strategija imala je i dugoročne efekte i dovela je do toga da se gotovo godinu nakon glasovanja o proračunu vijećnici SDP-a moraju opravdavati vlastitim biračima zato što su podržali politiku svoga suparnika koja im šteti. No problemi u odnosima nacionalne i gradske organizacije SDP-a nisu jedini razlog lošeg rezultata SDP-a. SDP je u Zagrebu gotovo potpuno gradio identitet na sukobu s Bandićem, pokazujući da ne razumije uzroke njegove popularnosti i da se nije ozbiljnije pripremio za izbornu natjecanje s njime. SDP u gradu Zagrebu nije činio gotovo ništa da bi formirao alternativan model upravljanja gradom koji bi konceptijski i personalno činio alternativu Milanu Bandiću ili makar nije uspio javnosti prezentirati takav model.

Novi trendovi u hrvatskoj politici

Što rezultati lokalnih izbora znače za budući politički razvoj u Hrvatskoj i za nacionalnu politiku? Relativno velik uspjeh neovisnih lista i kandidata, uspjeh Milana Bandića, neuspjeh laburista te rezultati izbora u Splitu, Vukovaru, Sisku, Metkoviću i nekim drugim mjestima još su jedan pokazatelj trenda koji je na nacionalnoj razini vidljiv već nekoliko godina. Naime, u Hrvatskoj već stanovito vrijeme postoji potražnja za vjerodostojnom alternativom postojećem modelu politike s političkim rascjepima

utemeljenima na simbolima i ideologiji te dominaciji stranaka nad svim ostalim elementima političkog sustava. Nadalje, može se reći da na strani birača postoji potražnja za modelom politike koji bi se znatno više temeljio na konsenzusu i fokusirao na efikasno upravljanje državom umjesto na ideološkom sukobljavanju i klijentelizmu. Budući da glavne stranke zbog svojih ideoloških orijentacija, modela regrutiranja stranačkih elita i nedostatka kapaciteta za formiranje drukčijih političkih sadržaja nisu sposobne ponuditi alternativu postojećem modelu politike, birači pokušavaju naći alternativu drugdje. U posljednjih nekoliko godina alternativa se tražila u sindikatima i peticiji za referen-

Na lokalnim izborima 2013. zahtjev birača za drukčijim tipom politike vjerojatno je bio dosad najizraženiji

dum o zakonu o radu, zatim kroz facebook prosvjede, pa čak i kroz Željka Keruma. Na parlamentarnim izborima 2011. alternativa se tražila u podršci laburistima, listi Ivana Grubišića te Ljubi Jurčiću prije izbora. Pritom treba napomenuti da je podrška listi s kojom je nastupao Ljubo Jurčić na izborima 2011. bila bitno manja od popularnosti samog Jurčića, uglavnom radi utapanja vrlo prepoznatljivog političara u gotovo potpuno neprepoznatljiv paket stranke Blok umirovljenici zajedno. Na lokalnim izborima 2013. zahtjev birača za drukčijim tipom politike vjerojatno je bio dosad najizraženiji. To se očitovalo u znatnoj podršci nizu lokalnih lista i kandidata, u podršci kandidatima koji doživljeni kao djelotvorni nositelji vlasti ili su bili vjerodostojna konkurencija dotadašnjim nositeljima vlasti te u podršci kandidatima koji su imali manje ideologizirane kampanje, a više su nastupali kao potencijalni graditelji konsenzusa. Nadalje, svibanjski lokalni izbori vrlo su jasno pokazali da mobilizacija birača koji traže drukčiji model politike zahtijeva političke aktere koji se mogu

vjerodostojno predstaviti kao sposobni upravljači usmjereni na rješavanje problema. U suprotnom će se taj izborni potencijal raspršiti na niz stranaka i lista ili će uzrokovati još veću izbornu apstinenciju. Unatoč prilično lošim rezultatima na lokalnim izborima, za sada su laburisti jedina stranka koja je uspjela mobilizirati birače koji traže alternativu na nacionalnim izborima. Loš rezultat na lokalnim izborima vjerojatno će imati stanovite posljedice na percepciju potencijala laburista da ispune tu funkciju, ali to najvjerojatnije neće uzrokovati trend bitnog smanjenja podrške koji se ne bi mogao preokrenuti.

Slučaj laburista jasno pokazuje nužnost postojanja snažnih lokalnih organizacija i vjerodostojnih kandidata za uspjeh na lokalnim izborima, kao i da snažne lokalne organizacije nisu neophodan preduvjet dobrih rezultata na nacionalnim izborima. Također, relativno velik broj glasova koje su i SDP-a i HDZ-a sa saveznicima osvojili na lokalnim izborima ne jamči dobar rezultat na sljedećim parlamentarnim izborima ako stranke ne ponude vjerodostojne odgovore za rješavanje ekonomskih problema i drukčiji pristup politici te uvjere birače da su ih sposobne ostvariti. U suprotnome, obje velike stranke postat će vrlo ranjive na izazove trećih aktera i samo će od sposobnosti i uvjerljivosti izazivača ovisiti koliko će glasova izgubiti. Pravač kojim sadašnje vodstvo vodi HDZ, a koji naglašava simboličke i ideološke podjele, sigurno ne može mobilizirati birače izvan stranačke baze i ne rješava osnovni problem HDZ-a, zbog kojega je zapravo i izgubio izbore 2011, a to je percepcija građana da je riječ o korumpiranoj i nesposobnoj stranci. Sličan problem ima i SDP sa sadržajem politike koju vodi Vlada Zorana Milanovića. No sama činjenica da se dosad na političkoj pozornici još nije pojavio akter koji bi mogao efikasno mobilizirati nezadovoljstvo birača upućuje na razinu kvalitete političkih elita u Hrvatskoj, ali i na oligopolizaciju političkog sustava. Ipak, lokalni izbori 2013. pokazuju da se promjene događaju i da će se stranački i politički sustav Hrvatske sljedećih godina znatno transformirati, ali pravac te transformacije zasad se još ne može precizno definirati. ■